

tumoren ruimer kunnen worden verwijderd. Is dit zoo, dan is de hoop gewettigd, dat er meer blijvende genezingen ook na hooge rectum-exstirpaties zullen voorkomen, naarmate wij beter in staat zijn ook deze gezwellen ruim te verwijderen. In dit opzicht heeft KRASKE ons een grooten dienst bewezen. Volgens zijn methode toch kunnen wij het gezwel en de in de uitholling van het heiligbeen gelegen klieren gemakkelijk bereiken, en daardoor ook ruim exstirpeeren.

Amsterdam, November 1885.

Dr. C. F. A. KOCH.

BOEK AANKONDIGING.

AD. PANSCH: *Grundriss der Anatomie des Menschen*. Zweite verbesserte Auflage. Berlin, Verlag von R. OPPENHEIM, 1886.

In den vorigen jaargang van dit *Tijdschrift* gaf ik eene korte aankondiging van de voorlezingen over Anatomie van den mensch „für ältere Studierende und Aerzte“, door den degelijken en nauwgezetten Kieler Hoogleeraar PANSCH uitgegeven.

De Heer OPPENHEIM schijnt het van eenig belang te achten, dat ook op het leerboek, waarvan de titel boven vermeld staat, in ons land meer opzettelijk de aandacht worde gevestigd. Daarenboven, schoon eensdeels ook nu „goede wijn geen krans behoeft“, en anderdeels de zeer goede leerboeken over anatomie talrijk zijn, is er toch wel eenige aanleiding voor het schrijven van een paar woorden over het leerboek van PANSCH.

De goede eigenschappen daarvan zijn vele. Voor een zeer matigen prijs verschaft het een leerboek en atlas tegelijk. Vooral in deze tweede uitgave zijn de in den tekst met twee kleuren gedrukte houtsneden talrijk en zeer leerzaam. Daarenboven vindt men achter in het boek nog 10 grootere platen om de ligging der ingewanden, doorsneden van het zenuwstelsel, grootere spiergroepen, te verduidelijken. Eene omvangrijke inhoudsopgave en een soort van „repetitorium“ aan het einde van het boek, waarbij de namen der deelen nog eens genoemd, en hun verband met andere kort herinnerd worden, zijn eveneens nuttige hulpmiddelen voor den studeerende. Wat dat alles en ook wat druk en papier betreft, kan men het boek technisch en didactisch voortreffelijk noemen.

Ook het oordeel over de meer wezenlijke, wetenschappelijke, waarde van den inhoud van het boek moet, als men het doel van den schrijver in aanmerking neemt, alleszins gunstig uitvallen.

PANSCH heeft zich niet voorgesteld een volledig handboek te schrijven, maar getracht te voldoen aan de behoeften van den aanstaanden *medicus*, aan ruime en grondige kennis der ontleedkunde *van den mensch*. Vandaar dat hij opzettelijk de microscopische anatomie nauwelijks in aanmerking neemt. Den bouw der lever zal men er niet uit leeren; van dien der long niet veel meer dan dat zij uit lobuli, infundibula en alveoli bestaat.

Zoo wordt ook de ontwikkelingsleer slechts schraal bedeed; toch ruim ge-

noeg in aanmerking genomen om de hoofdfeiten, zooals ligging der buiksin-
gewanden, foetale deelen van het vaatstelsel, enz., welke anders niet te begrij-
pen zijn, in het licht te stellen.

PANSCH heeft dus een oogwit, tegenovergesteld aan het meer gewone van de
laatste jaren, dat het best gekenmerkt wordt als: streven naar eene „geneti-
sche anatomie”. Eene poging in die richting werd door GEGENBAUR gedaan;
doch, hoeveel uitstekende eigenschappen zijn leerboek bezitten moge, het komt
mij voor, dat het voor het meerendeel onzer „artsen” minder bruikbaar zal
blijken dan het boek van PANSCH. En hij, die, in den zin van GEGENBAUR's
boek, het hoogste in de studie der menschelijke ontleedkunde: het begrip van
den bouw, van de vormen en van hun verband, tracht te bereiken, zooals
vergelijkende ontleedkunde en ontwikkelingsleer het kunnen verschaffen, wordt
toch door het leerboek van GEGENBAUR niet bevredigd.

Ik zou het boek van PANSCH willen vergelijken met de goede Engelsche en
Fransche leerboeken, die van figuren in den tekst zijn voorzien; en ik acht
het thans het beste leerboek voor hen, die niet hooger kunnen of willen stre-
ven dan: ruime en grondige anatome corporis humani — dus voor verreweg
het grootste gedeelte onzer studenten in de geneeskunde.

Binnen den zoo getrokken kring mag men aan het boek van PANSCH ook
groote wetenschappelijke waarde toekennen, naast de eigenschappen van hel-
derheid, bondigheid en nauwkeurigheid.

Dr. W. KOSTER.

D. E. SIEGENBEEK VAN HEUKELOM: *Pathologisch bindweefsel*.
Akademisch proefschrift. Leiden 1885.

Wanneer men, zonder op den titel te hebben gelet, het geschrift van den
Heer VAN HEUKELOM had gelezen, zou stellig de indruk ontstaan zijn, dat
het onderwerp slechts zóó kon behandeld worden door iemand van langdurige
ervaring en oefening op pathologisch gebied; opgewassen, door veelzijdig ont-
wikkelde kracht, tegen zulke lastige vraagstukken als de genesis van het bind-
weefsel in gezonden, maar vooral in zieken toestand.

De verdiensten van het boek worden er niet minder om, nu het de „dis-
sertatie” blijkt te zijn, waarmede de schrijver den graad van Doctor in de
geneeskunde verwierf.

In eene „inleiding en geschiedkundig overzicht” wordt de tegenwoordige
„stand” van het bindweefsel-vraagstuk uiteengezet, op korte maar volledige
wijze, en in eene taal en stijl, welke, als overal in het boek door duidelijkheid
en zuiverheid zich onderscheidende, de waarde van het geschrift verhoogt.

Na den aard van zijn onderwerp in het algemeen en den samenhang daar-
van met de histogenese der normale weefsels, met de pathogenie van tumoren
en andere neoplasmata in het licht gesteld te hebben, kan de schrijver op
bladz. 27 en 28 den door hem getrokken kring van onderzoek aangeven en
zijne „wijze van onderzoek” beschrijven. — Binnen den bedoelden kring ligt
dan, ruim omschreven, deze vraag: „waarom leveren de zich deelende fibro-
blasten of de in loco aanwezige bindweefselementen in ontstekingshaarden
normaal bindweefsel in gewenscht beperkte massa; terwijl in gezwollen en de